

V. Empiryzm Brytyjski

1. Ogólne cechy empiryzmu:
 - a. Empiryści odchodzą od projektu racjonalizmu, nie rozumieją dla nich w swym bezgranicznym zaufaniu dla mocy rozumu.
 - b. Ich zdaniem, racjonalizm nie jest też w stanie uczynić zadość realnym osiągnięciom nauki, jakich dokonano w XVII wieku
 - c. Zarazem, empiryści przyjmują punktu wyjścia Kartezjusza: zanim zbadamy świat, należy zbadać ludzkie poznanie.
 - d. Empiryści uznają doświadczenie zmysłów za podstawę wszelkiej wiedzy, a zwłaszcza wiedzy naukowej (gr. *empeiria* = *doświadczenie*)
 - e. Opis doświadczenia ludzkiego rozpoczynają, jak Kartezjusz, z punktu widzenia samotnej ludzkiej jednostki zwracającej uwagę przede wszystkim na swoje doznania.
 - f. Doświadczenie zmysłowe nie informuje zatem, ich zdaniem, bezpośrednio o świecie.
2. Thomas Hobbes (1588–1679)
 - a. Hobbes zna osobiście wielkich uczonych epoki, w tym Galileusza, Harveya i Descartes'a. Pragnie zbudować filozofię (w tym filozofię polityczną) opartą na metodzie naukowej, wykorzystującej także elementy metody matematycznej.
 - b. Metoda, którą Hobbes się posługuje, zakłada, że każde zjawisko zostaje podzielone na drobniejsze elementy składowe (rezolucja, analiza), aby następnie odbudować z owych zjawisk całość.
 - c. Wiedza filozoficzna staje się zatem dla Hobbesa rodzajem nauki: nie ma ona charakteru wiedzy koniecznej i ostatecznie prawdziwej, i musi opierać się na faktach dostępnych doświadczeniu, nawet jeśli nie są to fakty niepodważalne.
 - d. Hobbes zarazem uznaje bez dyskusji, że punkt widzenia podmiotu poznającego jest punktem, od którego zaczynamy opisywać doświadczenie.
 - i. Tak jak Kartezjusz, Hobbes zaczyna „od siebie”.
Inaczej postępował Arystoteles, który też opierał się na doświadczeniu, ale bez dyskusji uznawał, że na doświadczenie należy patrzeć z perspektywy „obiektywnej”, w której człowiek jest jednym z przedmiotów poznawanych w doświadczeniu.
 - ii. W przeciwieństwie do Kartezjusza, „ja” poznające nie jest dla Hobbesa tematem, który go zajmuje. Punkt widzenia pojedynczego człowieka jest już dla niego oczywistością, na której opiera się nauka.
 - e. Doświadczamy zatem naszych wyobrażeń, inaczej „fantazmatów”, na podstawie których budujemy idee.
 - f. Świat naszego doświadczenia jest światem materialnym, takim, jakim się on jawi naszemu „umysłowi” złożonemu z fantazmatów i idei.

Można punkty d–f ująć też w ten sposób: Hobbes, zamiast wychodzić ze świata umysłu, jak to robił Kartezjusz, zamiast twierdzić, że doświadczenie zawsze i natychmiast wyprowadza nas poza ten świat, jak to robił Arystoteles, **opisuje świat doświadczenia taki, jakim się on jawi doświadczającemu umysłowi.**

- g. Jego metoda zakłada zatem, że świat jest materialny, bo na taki on wygląda. Nie dyskutuje się przy tym wcale, czym jest owa materia.
- h. Problem wiedzy ogólnej, który nękał filozofów do tej pory, zostaje rozwiązany przez wskazanie na język jako na nośnik naszej wiedzy. Idee nie muszą być ogólne. Wystarczy, że słowa są w stanie wskazywać na wiele rzeczy i na relacje między nimi, mimo że każdy z nas wiąże dane słowo zwykle z ideą jakiejś konkretnej rzeczy.
- i. Można powiedzieć, że Hobbes tworzy projekt wiedzy filozoficznej i naukowej, który zrozumie w pełni dopiero wiek XIX, a który upadnie dopiero w II połowie wieku XX.
- j. Obraz świata fizycznego, jaki tworzy Hobbes, jest bliski obrazowi Kartezjusza (a także Galileusza, Harveya, Boyle'a i innych współczesnych uczonych). Jest to

Prawo, Prawo kanoniczne i Administracja, s. letni 2008/9

materializm, w którym nie ma żadnych „sił”, a materia biernie się jemu poddaje się poruszeniom i je przenosi dalej.

- i. Ciała składają się z atomów, prostych i niepodzielnych części
 - ii. Ciała podlegają jedynie przemianom pod wpływem poruszenia z zewnątrz i poruszenia te przekazują dalej (pogląd zwany mechanicyzmem)
 - iii. Ciała istot żywych są maszynami
 - iv. Człowiek jest też ciałem, człowiek jest więc maszyną
- k. Człowiek maszyną:
- i. Działamy bez przerwy własnym ruchem wewnętrznym (właśnie Harvey odkrył obieg krwi)
 - ii. Poddani jesteśmy poruszeniom z zewnątrz. Przyjmujemy przez zmysły doznania, czyli w języku dzisiejszym tzw. bodźce.
 - iii. Reagujemy na nie poruszeniami ciała, które są też skierowane ku światu zewnętrznemu.
 - iv. Te poruszenia to pożądanie i awersja (niechęć, obrzydzenie), które nazywamy odpowiednio miłością i nienawiścią.

3. John Locke (1632–1704)

- a. Locke był zafascynowany rodzącą się nauką. Kolejne życia zetknęły go z Boylem, Huygensem, i Wilkinsem, wraz z którym był współzałożycielem Royal Society. Sam prowadził badania medyczne zanim stał się znaczącym doradcą politycznym i objął sam wysokie stanowiska. Znał też dzieła Newtona i Descartes'a
- b. Dyskutując z uczonymi doszedł do wniosku, że pierwszym zadaniem badacza jest *poznać granice wiedzy, aby w ten sposób pokazać, które z pretensji filozofii i nauk do prawdy są uzasadnione.*
- c. Kreśląc owe granice, będzie zarazem Locke wpatrzony w najnowsze odkrycia nauki, zwłaszcza badania Roberta Boyle'a nad ciśnieniem gazów i jego ideę chemii eksperymentalnej. Będzie zatem szukał uzasadnienia dla atomizmu, ku któremu skłaniał się Boyle.
- d. Swoją metodę Locke uznaje za „historię” umysłu, to jest opis tego, jak rodzi się w umyśle wiedza.
- e. Wiedza ma dla Locke'a charakter wyłącznie doświadczalny, czyli empiryczny.**
- f. Dowodzi on tego odrzucając teorię idei wrodzonych:
 - i. nie mają ich ani dzieci, ani idioci;
 - ii. nie sposób też odróżnić zdań pochodzących z „idei wrodzonych” od zdań wziętych z doświadczenia.

U Platona kryterium rozróżnienia tzw. *wiedzy*, pochodzącej sprzed urodzenia, czyli znajomości Form /Idei, od opinii pochodzącej z doświadczenia było zmysłowe, był fakt, że w doświadczeniu zmysłów nie występował przedmiot *wiedzy*, czyli doskonała, czysta i niezmienna forma. Dla Locke'a takie formy są tworem naszego umysłu: modusami złożonymi.

- g. Tym samym Locke walczy z rozpowszechnionym, a raczej przez teologię katolicką i protestancką aniżeli przez filozofię przekonaniem, że wszystkie ważne prawdy, w tym prawdy moralne, są ideami wrodzonymi ludzkiego umysłu.
- h. Locke przyjmuje zarazem bez dyskusji „korpuskularną teorię idei umysłu” – wszystkie idee i postrzeżenia są dla niego z założenia jednostkami, które można składać w większe całości wedle różnych zasad, a następnie rozkładać: jak ciała bądź klocki.
- i. Kolejnym przekonaniem, którego Locke nie podważa ani nie dyskutuje (w przeciwieństwie do Hobbesa) jest, że idee naszego umysłu odpowiadają rzeczom, mimo że większość idei budujemy samemu.
- j. Poznanie ludzkie, zdaniem Locke'a, zawiera zatem wśród idei:
 - i. Postrzeżenia zmysłowe (*sensations*, percepcje) bezpośrednio pochodzą od rzeczy.
 - ii. Refleksje, czyli „idee odbite”: są one wewnętrzną świadomością doznań i operacji umysłowych.
- k. Istnieją następujące typy idei, które są skonstruowane z idei prostych:

Prawo, Prawo kanoniczne i Administracja, s. letni 2008/9

- i. idea substancji jako tego, „w czym” tkwią cechy. Sama idea substancji jest „pusta”, beztreściowa (i jako taka stanie się przedmiotem krytyki Hume’a). Locke musi przyjąć taką dość dziwną ideę, gdyż chce, aby jego poznanie czysto zmysłowe odnosiło się do rzeczy.
 - ii. Idea „modusu” – zespołu cech różnych idei ujętych w całość, który nie musi istnieć samodzielnie, czyli w substancji.
 - (1) Modi / modyfikacje proste (wariacje i kombinacje postrzeżeń. Odpowiadają one cechom rzeczy ujętym w oderwaniu od tego, w czym zwykle tkwią.
 - (2) Modi / modyfikacje złożone z różnych typów idei. Są to idee—wzory, używane przez nas w matematyce, prawie, etyce.
 - iii. Idee relacji między rzeczami: Są to idee cech i modusów zbudowane „porównawczo”. Umysł łączy idee proste, ale nie tworzy z nich całości.
 - l. Umysł poznając świat prowadzi operacje na ideach. Umysł łączy idee w sposób konieczny lub tylko prawdopodobny. Uzyskuje w ten sposób nasz obraz świata.
 - m. Obraz uzyskany w ten sposób nie jest ani fałszywy, ani ostateczny.**
 - n. „Świat otrzymany” przez operacje na ideach zawiera:
 - i. Atomy – nosiciele cech i relacji między rzeczami. Do ich istnienia dochodzimy przez analogię: skoro rzeczy dzielą się na drobne i niemal niewidoczne części, mogą dzielić się na części jeszcze mniejsze. Zakładamy, zgodnie z ideą substancji, że są takie najmniejsze cząstki, które są samodzielne.
 - ii. Jakości pierwotne – ilościowe cechy atomów, w tym wielkość, położenie i ruch. Są one mierzalne i nie zależą od naszego subiektywnego punktu widzenia.. Na tle naszego poznania są one przypisane atomom jako ich cechy „oniektywne”.
 - iii. jakości wtórne – cechy takie jak barwy, smaki, zapachy, które przypisujemy atomom bez podstawy w rzeczy, ale które ujawniają, przez daleką analogię, jakies ich nie poznane realne cechy.
 - iv. Istoty rzeczy nominalne, złożone z jakości wtórnych przypisanych substancjom wtedy, gdy tworzymy dla nich nazwy.
 - (1) Są przez nas skonstruowane, dla naszych celów naukowych lub praktycznych,
 - (2) na tle naszego doświadczenia,
 - (3) jedna substancja może mieć wiele istot nominalnych;
 - (4) i ich definicje mogą być poprawiane;
 - (5) ale nie ma ich dowolnej liczby, gdyż ich nośnikiem i naturalnym regulatorem jest język.
 - v. Istoty rzeczy realne: struktury złożzeń substancjalnych zbudowanych z atomów, nieznanne nam, tym bardziej że atomy podlegają ciągłym zmianom w tych samych rzeczach.
 - o. Granice naszego poznania wyznacza stwierdzenie następujących faktów:
 - i. Istnienie substancji, wynikające z rozumowania na temat rzeczy postrzeżonych w świecie.
 - ii. Istnienie Boga, jako przyczyny świata.
 - iii. Istnienie i tożsamość osoby ludzkiej;
 - iv. Istnienie zasad moralności, jako zbudowanych przez nas idei wzorczych
 - p. Poza granicami poznania, ale niesprzeczne z nim są zasady Objawienia. Rozum może zatem oceniać, czy jakaś teza istotnie pochodzić może z Objawienia, i jakie znaczenie mają słowa, w których jest wypowiedziana
 - q. Niepoznawalne i sprzeczne z rozumem są twierdzenia przyjęte przez entuzjizm, czyli próżne i nieuzasadnione zadufanie w Bożą łaskę lub w to, że dane nam zostało objawienie.
4. David Hume (1711–1776)
 - a. Formułuje on projekt nowej filozofii, która jest geografią umysłu i jednocześnie przede wszystkim filozofią człowieka

- b. Dystansuje się on tym samym w sposób skrajny od racjonalizmu, w tym także elementu racjonalnego w nauce, który istniał u Newtona, i który uwzględniał w swej wizji doświadczenia Locke.
 - c. Tworząc nową naukę o umyśle buduje ją zarazem w dużym stopniu *poprzez krytykę metafizyki jako pozornej wiedzy, która w istocie wychodzi poza doświadczenie* (Hume ma na myśli zwłaszcza Kartezjusza i Leibniza).
 - d. Analiza składników umysłu wykrywa w nim źródłowo wyłącznie percepcje (*perceptions*), tj. wrażenia bezpośrednie. Są ich dwa rodzaje:
 - i. Wrażenia zmysłowe
 - ii. Refleksje (doświadczenia wewnętrzne)
 - e. Wrażenia bezpośrednie (oba rodzaje) są zwane Impresjami. Są wyraziste i mocne. Są pierwotnymi składnikami umysłu.
 - f. Ich niejasne cienie zwane są Ideami.
 - g. Rozumowania dotyczą stanów rzeczy (*matters of fact*) i relacji między ideami (*relations of ideas*). Pierwsze mają charakter prawdopodobieństw, drugie dowodów.
 - h. Nauka, tak jak i życie codzienne, opisują zatem, co się *prawdopodobnie* zdarzy.
 - i. Matematyka i logika dotyczą relacji między ideami. Dotyczą zatem tego, jak idee odnoszą się jedna do drugiej w geometrii (trójkąty są wyznaczone przez idee punktów, które zatrzymaliśmy jako cień licznych percepcji trójkąta), jak liczby mają się do siebie („3” jest relacją tego, jak cień wielu aktów liczenia do 3 ma się do cienia wielu aktów liczenia do 1).
 - j. Kiedy widzimy wydarzenia jedne po drugich, formułujemy skojarzenia. Przyczynowanie polega na tym, że myśl o pewnym przedmiocie wywołuje myśl o innym przedmiocie
 - k. Przedmioty krytyki Hume’a: Hume odrzuca wszystko to, czego nie możemy sprowadzić do Impresji. Odrzuca zatem siłę, realną sprawczość, „związek konieczny” między faktami, i takie „byty” jak dusza, siła, ciało, energia.
 - l. Nie istnieją „substancje”, bo nie obserwujemy niczego „u spodu” zjawisk.
 - m. Nie istnieje „dusza”, bo nasz umysł obserwowany jest jako ciąg percepcji, u których spodu nie doświadczamy jakiegos „podłoża”.
 - n. Hume z jednej strony należy do empirystów brytyjskich, z drugiej do oświecenia: i czasem, w którym żyje, i wpływami. Sam nie podziela optymizmu oświecenia, ale wpływa i na oświecenie francuskie, i na Kanta.
5. Zamiast podsumowania:
- a. Projekt empiryzmu jest swego rodzaju lustrzanym odbiciem idei racjonalizmu. Jeżeli chcemy wykazać, że nasza wiedza pochodzi tylko z rozumu, to musimy rozumem uzasadnić prawo doświadczenia mówienia prawdy, albo musimy próbować wykazać, że w istocie nie doświadczamy.
 - b. Jeżeli chcemy naszą wiedzę oprzeć tylko na doświadczeniu, to nie powinniśmy mówić, że dotyczy ona świata: bo świat jest jakąś konstrukcją, którą rozum buduje z doświadczenia i praw natury, jakie postrzega dzięki doświadczeniu, ale zarazem poza nie wykraczając.
 - c. Empiryści budują zatem coś z danych doświadczenia, co nazywają światem. Hobbes przyznaje się, że to robi, Locke stara się twierdzić, że jego metoda prowadzi do faktów „obiektywnych”. Tym łatwiej jego filozofia podpada pod krytykę Hume’a.